Litteraturen og forfatteren på museum

Traditionsformidling udfordret af den stigende musealisering

NIELS D. LUND

Title: The literature and the author in the museum. Tradition mediation challenged by the increasing musealization

Abstract: *The article discusses the connection between literature and museum and the role of museums for the preservation and engagement with literary heritage. Based on an overview of research in the field and a discussion of definitions, distinctions, typology, and current forms of institutions, new developments in literary theory, i.e. new book history and the literary studies' theories of geographic place, but also concepts of materiality, presence, performance and literary scenes, are brought in to explain different connections between literature and the museum and the supposedly dialectic relation to the digital society and virtual representation. The role and strength of the author/writer and the importance of place and space in the mediation of literature are enhanced as distinctive for these kinds of museums. It is concluded that the ongoing growth of literary museums is both a result of and an answer to the preservation of literature as cultural heritage. The museum as institution provides the most user-friendly strategy and the clearest answer to a changing situation of language. Much is in progress in this domain, but there is room for new institutions and mediating experiments, e.g. focusing more on the literature than the author.*

Keywords: Cultural heritage, cultural institutions, literary museums, literary tradition, mediation of literature, national identity, space and place, writers' museum.

102 Denne artikel diskuterer museers aktuelle placering og muligheder i forbindelse med opretholdelse og pleje af den litterære tradition, kulturarv og klassikere. De seneste årtier har vist en udvikling i forskelligartede museale institutioner der har med litteratur og forfattere at gøre. I forhold til ABM-institutionernes samlede billede er situationen interessant, dels fordi museerne generelt har undergået den mest dynamisk fornyende udvikling – særligt inden for formidling, dels fordi de nu byder ind på det litterære traditionsområde som sædvanligvis mest har været bibliotekernes og arkivernes.

Artiklens centrale anliggende er at undersøge hvordan litteratur som fænomen og medie forbindes med museernes institutions- og udstillingstradition: Som noget æstetisk, åndeligt og immaterielt i forhold til vægten på genstande og det fysiske rum, det materielle og det visuelle, og som noget massetrykt og -distribueret i forhold til sted og rum, fysisk tilstedevær og unika. Kan et eksemplar af en roman være et interessant eksponat? Ønsket er dels at opsamle mere kendte og faktuelle træk ved museerne på litteraturområdet, dels at pege på interessante sammenhænge og mulige forklaringer i dets nyere og igangværende udvikling. Således præciseres først rammerne for den litterære traditionsforvaltning, dernæst skitseres nogle væsentlige kontekstfaktorer, så diskuteres terminologi og forskning inden for både litteraturmuseer og litteratur, hvorefter følger en drøftelse af tre dimensioner: forfatterfiguren, stedet og det performative afsluttende med en sammenfatning.

LITTERATURTRADITION OG KULTURARV

Museer udgør én af måderne litteraturhistoriekulturen og den litterære tradition kan plejes på. Overlevering, forvaltning, synliggørelse og formidling af den historiske litteraturkultur,

både kunstnerisk og mediemæssigt, sker over en bred flade af praksisaktiviteter og muligheder der interagerende og delvis overlappende kan samles i fem områder eller former: (1) Omhyggeligt genudgivelsesarbejde med videnskabelig tekstkritik og jævnlige nyoversættelser via seriøse forlag; (2) Akademisk udforskning og kritisk fremstilling i afhandlinger, artikler etc. og via foredrag, undervisning etc.; (3) Remediering med billede og lyd via filmatisering, illustrering, tegneserie/graphic novel, computerspil etc.; (4) Stedsbunden og rumdefineret temporær performance via iscenesættelse, ny mundtlighed, events, jubilæumscelebrering etc.; (5) Pleje af efterladenskaber og kilder via permanente museer, arkiver, mindesteder, selskaber, 'fodspor', biopics etc. inden og uden for institutioner.

De fem former i denne traditionsforvaltning indgår i et lands litteraturfaglige *infrastruktur* hvor forskellige aktører på baggrund af almindelig fri tilgængeliggørelse af litteraturen virker sammen – via stat, marked og civilsamfund, mere eller mindre institutionaliserede og formaliserede. Alle formerne nyder en stigende forskningsmæssig/teoretisk bevågenhed, for eksempel omkring klassikerbegreb eller digitalisering, og i den formidlende praksisudvikling balancerer de alle mellem videns- og oplevelsesdimensionen. Formerne 1 og 2 har lang tradition, andre er tilkommet senere sammen med nye medier – og ofte stor opmærksomhed; den femte form, pleje af efterladenskaberne i museer og arkiver, er et velbetrådt område, men det er netop i vækst med et oplagt udviklingspotentiale. Nogle af formerne fokuserer udpræget og nok så meget på litteraturens *forfattere*. Det synes at være en pointe, at andre traditionelle kunstformer og udtryksfelter – musik, billedkunst – ikke har helt samme bredspektrede traditionsforvaltning; der er særlige træk vedrørende litteratur, især fordi

sprog så stærkt skaber identitetsforhold (Lund 2003:12–25).

Denne forvaltning og formidling må ses sammen med det *kulturarvsbegreb*, der er vokset frem og skærpet de seneste 20–25 år, og som i både teori og praksis generelt angår fænomener som gen(op)fundne traditioner, forestillede fællesskaber, erindringssteder, kanon-tænkning og historiebrug – fremdeles overhovedet en øget fokus på studiet af traditions- og erindringskultur (Jensen 2008). Kulturarv er samtidig blevet et centralt overbegreb for især museumsvirksomhed der således varetager store dele af et lands erindringspolitik. Den nye kulturarvsfokusering kobles ofte sammen med den senmoderne verdens globalisering, mobilitet, migration, medieudvikling og medialisering samt sammentrækning af tid og rum, stigende forandringshastighed og risici (fx Bauman 2006). Når hidtidige sammenhænge og identitetsfølelser bliver usikre, stiger behov for traditioner, forankring og stabilitet. Med sproget som en af de stærkeste identitets- og fællesskabsmarkører på både individ- og nationsniveau var litteraturtraditionen gennem 150–200 år en væsentlig bærer af nationsbygning og fædrelandsfølelse, skolepensum og almindelse. Meget af det er ikke så selvfølgelig mere – autoriteter er brudt ned, fællesreferencer tyndet ud, sproggrænser flyder. Litteraturen og litteraturtraditionen indgår i dag i fornyede former og med nye medier i erindringspolitik, identitetsafklaring og historiebrugens strategiske anvendelse af fortiden; undervisningen får nye kanoner, litterære selskaber blomstrer, og den trykte litteraturkultur digitaliseres for kommende generationer. Der skal synlig sikring, modforholdsregler og styrket sammenhængskraft til over for det som truer med at forsvinde (Lund 2008), og det er her kombinationen af litteratur og museum kan være interessant og vise nye veje.

TO KONTEKSTFORHOLD

Ved siden af den almindelige institutionsudvikling afkræver især to forhold omkring museer på litteraturområdet særlig opmærksomhed. Det første angår hvordan *litteratur som sprog* knyttes til museer. Frem for noget er sprog afgrænset af og afgrænser selv nation og identitet, og netop museer har i traditionen en rolle og funktion i forhold til identitet, specielt nationalidentitet. Samtidig med stigende globalisering, trans-nationalitet og befolkningsmæssig migration ses en øget optagethed af national identitets- og erindringspolitik, og egentlige museer for sprog/den sproglige kulturarv er de allerseneste år dukket op som fænomen i forlængelse heraf (Bauman 2011).¹ Nationalsprogenes litteratur har været nationalbibliotekernes ressource, men kan også være museernes, og måske i dag som skærpet udfordring. Det andet forhold ligger i, at museer på litteraturområdet historisk set knytter sig til *ændringen af den trykte skriftkultur*. De er vokset frem af denne bærende kulturs udbredelse og forfatterens placering i dens offentlighed. I dag er den trykte skriftkultur udfordret af og i konkurrence med et digitalt medie- og sprogunivers, og således af en litteratur der i både produktion, distribution, formidling og reception er digital (Ringgaard 2014) – ”på vej et andet sted hen”.

Medieskiftet giver anledning til at stille spørgsmål, der ikke er blevet stillet – og måske ikke har kunnet stilles – under bogens århundredlange hegemoni. Fordi man ikke har haft et alternativt synspunkt, hvorfra bogmediet har kunnet anskues på tilstrækkelig afstand. Lyset fra disse spørgsmål falder naturligt bagud over de foregående århundreders udgivelsespraksis (Kondrup 2014:8).

Skriftkulturen kan derfor ses som en udfordring for museer på dette område. Det er i

104 hvert fald påfaldende at dets grøde og vækst er foregået samtidig med digitaliseringsudviklingen siden 1990-erne. De to helt overordnede samfundsmæssige udviklingstræk eller udfordringer, globalisering og digitalisering, spiller således med i områdets nyere og igangværende ageren.

DEFINITION, TERMINOLOGI OG TYPOLOGI

Museer på litteraturområdet er ikke entydige at afgrænse. Større encyklopædier er karrige med både generelle og specifikke definitioner, og betegnelser kan dække over forskellige typer institutioner og indretninger. ICOM-komiteén International Committee for Literary Museums (ICLM) fremlægger en ret generel definition af *literary museums* bredt knyttet til "[...] literary historical/biographical museums and composers' museums", således med udpræget retning mod personer, ophavspersoner/forfattere. Internettet byder på flere større opregninger af institutioner der også viser et broget og svært afgrænseligt felt: *literary museum* og *writer's museum* anvendes på engelsk, idet *writer's house* også er almindeligt, Literaturmuseum er samlebetegnelsen på tysk, medens *litterære museer* typisk har været det mest anvendte i Norden.²

Det er ofte svært at afkode indhold og funktion alene ud fra museumsnavn eller -betegnelse. Der kan være tale om forfattermuseum, litteraturmuseum eller bogmuseum (og fremover måske også sprogmuseum) af forskellig art samt forskellige afskygninger af biblioteks- og arkivinstitutioner. Bogmuseer har vægten på trykte bøger/inkunabler som genstande, boghåndværk etc. og er hyppigt knyttet til nationalbibliotekers museale forpligtelser og en traditionel boghistorisk synsvinkel. *Eesti Kirjandus Muuseumi* – engelsk: *Estonian Literary*

Museum – præsenteres som "[...] a national scientific and research institution administered by the Estonian Ministry of Education and Research. Its task is to collect, preserve, study, and display the national cultural heritage of Estonia."³ Bag navnet gemmer sig siden etableringen i 1909 i Tallinn et bredt nationalt bibliotek med arkiver, bibliografisk afdeling etc. Irland har et nationalt museum *Dublin Writers Museum*, etableret 1991 omkring ophavspersoner, "[...] to promote interest, through its collection, displays and activities, in Irish literature as a whole and in the lives and works of individual Irish writers".⁴

Den store hovedpart har navn og funktion knyttet til enkeltforfattere, og er typisk forbundet med et hus – bolig, opholds- eller fødested – men mange tilknytningsforhold forekommer. *Mårbacka*, den svenske forfatter Selma Lagerlöfs berømte bolig i Värmland, betegner ikke sig selv eksplicit som et museum, men som *Minnesgård* og *Selma Lagerlöfs hem*, der ifølge testamente fra 1940-erne skal bevares og vises for almenheden. *Brüder Grimm-Museum* i Kassel (etableret 1959/72) er museum både for eventyrgenre og for de to store indsamlere.⁵

I Frankrig blev *Fédération des maisons d'écrivain et des patrimoines littéraires* dannet i 1990-erne som paraplyorganisation for forfattermemorabilia efter lange fødselsvæer: "Large discussions dealt with the question of identity of a literary place, the links between the writer and his territory, the specificity of museographical, cultural or educational activities in such a place" – således med *stedet* som det centrale.⁶ Den tyske delstat Brandenburg samler også sådanne steder under en fællesramme og -portal. I USA etableredes eksempelvis i 2004 *American Poetry Museum* i Washington DC for en særskilt genre, medens et alment American Writers Museum i et omfattende koncept

og efter langt tilløb åbnes i 2016 i Chicago: "The mission of the American Writers Museum Foundation is to establish the first national museum in the United States dedicated to engaging the public in celebrating American writers and exploring their influence on our history, our identity, our culture and our daily lives."⁷

Museerne har generelt meget forskellige vilkår med hensyn til status, baggrund, struktur og ejerskab; mange bør som nævnt snarere kaldes minde- og besøgssteder end egentlige museumsinstitutioner med videnskabelig basis (mange institutioner på området lever ikke op til at betegnelsen museum ifølge ICOMs museums-kriterier). En stor del drives af midler fra testamenter efter ophavspersonen, adskillige hviler på ihærdige støtteforeninger, fonds- og sponsortilskud samt frivillig arbejdskraft, medens andre igen kun har sparsomme rum, få efterladenskaber og nødtørftig vidensberigelse – måske ikke engang et website. Danmark har ingen statsejede museer på området, men nogle enkelte under statsanerkendte museer, som det kommunale *H.C. Andersens Hus* i Odense Bys Museer. At området officielt i Danmark har været så lidt påagtet og kan synes lidt ydmygt, hænger antagelig sammen med den institutionstænkning hvor biblioteker og arkiver fagligt sikrer litteraturens *tekstmateriale* som det vigtige, hvorefter resten mest er kuriosas og flødeskum, egnsbranding og turistmål! Den danske biografi- og arkivforsker Birgitte Possing taler om *litterære museer* og sonderer væsentligst mellem: en bygning/institution hvor der samles litterære kilder fra litterære personligheder, og én hvor den litterære person mindes gennem udstilling af genstande der har tilhørt vedkommende, men uden at litterære kilder/samlinger beror dér. I den første kategori inkluderes således også de store nationalbibliotekers håndskriftsamlinger, og

typisk desuden enkeltkunstmuseet og andre offentlige eller private biblioteker, arkiver og håndskriftsamlinger (Possing 1999:31). Det er for hende den vigtige kategori med udforskning af forfatterens tekster som det primære, medens den anden kategori der udgøres af besøgssteder for turister, har mindre forskningsmæssig interesse. Men det er også den der synes at vokse mest. Den tyske forsker Stefanie Wehnert har en næsten tilsvarende sondring i to hovedkategorier omkring indhold og funktion, og hun deler primært institutioner efter fokus på litteraturen eller på forfatteren som person (Wehnert 2002:68ff.).

Indbefattet forskellige nationale præg og vægtninger verden over kan man typemæssigt sætte et brugbart skel mellem *forfattermuseum* og *litteraturmuseum*; det første er det mest udbredte og traditionelle med fokus på personen og typisk sammenfaldende med et egentligt erindringssted (se videre nedenfor), medens det sidste med vægten på sprog og litteratur typisk er nyere og synes mere eksklusivt. Tre på forskellig vis vægtige og opsigtsvækkende litteraturmuseer er netop blevet til inden for de seneste årtier: *Buddenbrookhaus – Thomas und Heinrich Mann Centrum* i Lübeck, åbnet i 1993 og udvidet i 2000, centreret omkring en epokeskabende mammutroman, betegner sig selv som et *Literaturmuseum*. *Museum of Innocence* i Istanbul er helt særegent etableret i 2008–12 over Orhan Pamuks roman af samme navn hvis univers overføres til en fysisk udstilling i en bygning beskrevet i romanen. *Literaturmuseum der Moderne* i Marbach (senest tilkomne museumsafdeling af *Deutsches Literaturarchiv Marbach*) blev indviet i 2006 og udmærker sig ved en afstandtagen til både bog- og forfattermuseum til fordel for en vægt på litteratur som sprogligt materiale. Det afsøger konstant *hvor-dan* der kan udstilles – "Immer auf der Suche nach dem Leib der Literatur, den Geistern des

Fig. 1. Jane Austen Centre, Bath. Events og forfatter. Reenactment og kulturarvspleje i anledning af den årlige Jane Austen festival. Foto: Stephen Shellard. CC by 2.0.

Papiers, den Seelen der Phantasie, den Kristallen einer Idee" (kurant publikumspjece). Disse tre institutioner reflekterer tydeligvis litteraturfagligt vendingen mod litteraturens mulige materialitet, og de bryder generisk institutionelt, museumsfagligt og udstillingsmæssigt på mange måder nye veje (Gferreris 2009; Lund 2014).⁸

LITTERATUREN OM LITTERATURMUSEER

Søgning på opslags-/emneord: *litteraturmuseum, forfattermuseum, litterært museum* i de skandinaviske nationalbibliografier giver næsten ingen resultater; de er tydeligvis ikke indarbejdede generelle termer i hverken litteratur-

faglig eller museologisk litteratur. Der findes meget lidt generel, endsige teoretisk orienteret diskussion på dette område i Norden, næsten ingen opslagsord i fagleksika og kun få artikler i fagtidsskrifter (fx Ingvordsen 2008), ingen så vidt det ses i eksempelvis *Nordisk Museologi*. I Danmark har universitetsforskningen stort set ikke bidraget, bortset fra enkelte utrykte specialer (fx Pristed 2006); det ret lille fagmiljø findes typisk på de konkrete museale institutioner. De første større faglige behandlinger blev publiceret i de trykte antologier fra konference-rækken *Litterære museer i Skandinavien/Norden* mellem 1998 og 2006. Her gennemgik fagpersoner fra 20–25 større og mindre etablerede museer på området fra de respektive

Fig. 2. Uskyldens museum, Istanbul. Genstande og tekst. Orhan Pamuk og tyrkiske dagligdagsgenstande fra forfatterens eget univers i 1970–80'erne i det nye museum som han oprettede i et koncept sammen med romanen af samme navn. Foto: The Museum of Innocence. CC by 2.5 [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Museum_of_Innocence_\(museum\)#/media/](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Museum_of_Innocence_(museum)#/media/)

lande i ca. 40 konferenceindlæg primært egne specifikke institutioner omkring historik, renommé, udfordringer etc.; forhold som samlingsvurdering, forskningstilknytning, personalekompetencer, organisering, økonomi og myndighedsansligger blev berørt, men kun få bidrag (for eksempel ovennævnte af Possing) havde et mere tværgående teoretisk/metodisk sigte. Terminologien var *litterære museer*, og meget gennemgående var holdningen at det i museumsformidlingen er litteraturen og ikke forfatteren, der er udgangspunkt og hovedsag, selv om alle institutionerne var etableret over personer. Hertil kom disse nordiske institutioners ambition om et større *netværk for litterære*

museer med faglig inspiration og samarbejde, men initiativet synes ikke at være blevet fulgt op efterfølgende.

I mere internationalt regi udgør den nævnte ICLM den væsentligste faglige diskussions- og publiceringsplatform omkring litteraturmuseer, især udmøntet i de årlige konference-proceedings og rapporter gennem godt 30 år (fx *Museen* 2013). Det er særligt tyske forskere, der har arbejdet med et mere generelt sigte og videnskabelige ambitioner (Lange-Greve 1995; Barthel 1996; Wehnert 2002; Wisskirchen 2002), især siden 1980-erne og etableringen af *Arbeitsgemeinschaft Literarischer Gesellschaften und Gedenkstätten*, og senere udvidet med

Fig. 3. Buddenbrookhaus, Lübeck. Tekst og kontekst. Opholdsrum fra 1800-tallet genskabt efter romanens beskrivelser. Sidehenvisninger og citater placeret på genstandene. Museets koncept er: "Sprachwelt ist übersetzbar in materielle Anschauung, wenn die materielle Übersetzung selbst Züge poetischer Sprachwelt aufnimmt." Copyright: Hanne Villumsen. https://www.flickr.com/photos/karen_kok/4992219415/

Literaturmuseen, som fagligt publiceringsforum (Kussin 2001). Institutionelle tyngdepunkter findes i Museum Strauhof i Zürich og *Literaturmuseum der Moderne* i Marbach (Denkbilder 2008). Et fokuspunkt i denne litteratur har været, hvordan litteratur/forfattere kan udstilles.⁹ Blandt nyere videnskabelige udgivelser må fremhæves hollænderen Harald Hendrix' internationale antologi *Writers' Houses and the Making of Memory* (2007) med vægt både på erindringspolitik og på husene som kommunikerende artefakter.

Omkring enkeltforfattere og -institutioner/lokaliteter findes derimod en del litteratur – i skandinavisk regi via navne som Karen Blixen, Henrik Ibsen og Jeppe Aakjærs Jenle i Danmark, Bjørnstjerne Bjørnsons Aulestad i Norge etc. Den angår de konkrete steder, huse, mindestuer etc. og udgøres af overvejende mindre publikationer, pjecer og små introduktioner for besøgende, men det kan også være den digre fotobog eller billedbiografi; typisk er det en populær formidlingslitteratur, som sjældent tager mere generelle forhold eller perspektiver op.

En stor og stadig hyppigere litteratur er hånd- og guidebøger der nationalt eller egnsmæssigt opregner lokaliteter, seværdigheder, mindsteder etc. vedrørende forfattere og litteratur. De blander det kulturhistoriske celebrerende og det turistmæssige sigte der kan spores tilbage til 1800-tallets Tyskland; typisk skrives de af litteraturfagfolk, og traditionens nyere eksempler kan være *The Oxford Guide to Literary Britain and Ireland* (1981 og senere) og *Literary St. Petersburg. A Guide to the City and its Writers* (2006). Et tidligt nordisk eksempel, med en væsentlig indledning, er den kulturhistoriske billedbog *Svenska diktarhem* (1965), fulgt senere af for eksempel *Forfatternes Danmark* (2003) og *Litterära städer. Litterär rundresa till trettiofå svenska städer* (2010). I dag elaboreres dette populære guidemateriale ikke mindst via netsteder. Forfriskende idiosynkratisk ser Anne Trubek derimod i *A Skeptic's Guide to Writers' Houses* (2011) fortrinsvis blindgyder af melankoli, voyeurisme og *lit porn* i USA's mange musealiserede forfatterboliger.

NYE LITTERATURVIDENSKABELIGE VÆGTNINGER

Når litteraturmuseer finder stigende interesse i traditionsformidlingen og litteraturverdenen, falder det sammen med en række nye tilgange inden for litteraturforskning og -formidling, ikke mindst med paratekstlige vinkler (Kjældgaard 2012). Af væsentlig betydning er udviklingen af et nyt, tværfagligt forskningsfelt, kaldet *den nye boghistorie*, som er grundet på en faglig triade af bibliografi (fysisk artefakt), litteraturvidenskab (tekstbetydning) og historie (kontekstfaktorer) ud fra et bredt og fleksibelt sociologisk begreb om produktion, distribution/cirkulation og konsumtion af alle typer tekster i en given kultur. En bogs genstandsmæssige udtryk og formelle design er lige så vigtige

som litterært udtryk og åndelig kommunikation. Den nye boghistorie sætter fokus på bog- og skriftkulturens aktører, institutioner, medier, udvekslingskredsløb og overlevering; det diakrone aspekt er primært, bogen er både middel og symbol i social- og kulturhistorien, og forfatteren er ikke en solitær, suveræn skaber, men del af en social interaktion med modtagernes konstant omskiftelige læsepraksis. *Transmission* er et samlebegreb herfor. Den ny boghistorie reflekterer både en historisk vending (*new historicism*) og en materiel, begge karakteriseret ved at være stærkt empiriske, interdisciplinære/tværfaglige og internationalt orienterede (McKenzie 1999; Bjerring-Hansen 2010; jfr. fx organisationen *SHARP*, etableret i 1990-erne). Ud fra især perspektivet på aktører omkring tekster kunne et litteraturmuseum meget vel betegnes som et *boghistoriemuseum* i den moderne udlægning af boghistorie; alle betegnelserne bog-, forfatter- og litteraturmuseum/litterært museum kunne derved dækkes, og forskelle og diskussion disse imellem overbindes.

Også det stigende anvendte paratekstbegreb synes med sit fokus på ekstratekstuelle forhold og litteraturens socialitet nyttigt i forhold til litteraturmuseer. Enhver litterær tekst producerer og er omgivet af utallige tilliggende tekster, hvorved alle medier, kontekster og modtagere medtænkes i det samlede kredsløb af aktører og disses skiftende betydning. Paratekster er indgange til litterære tekster, og som epitekster sikrer de et efterliv for en senere omverden med måske et større publikum og anderledes receptionsformer. Nye digitale distributionsformer, interaktive fora og hypertext-muligheder foranlediger i dag ændrede paratekstuelle udfoldelser og iscenesættelser og dermed ændrede virkningspotentialer. (Bjerring 2010:7ff.; Asdal *et al.* 2008:7ff.). De litterære museer anvender og udstiller typisk

110 – og ikke mindst – paratekster; et litteraturmuseum er i sig selv en art paratekst.

Begrebet *nærvær* eller *tilstedevær* der langt fra er ukendt på museumsområdet (Mordhorst 2009), har voksende interesse inden for litteraturstudier. Det angår de fænomener i receptionen og oplevelsen hvor litteratur ikke kun er abstrakte tegn og kognitive diskurser, men noget sanseligt og kropsligt, og hvor omgivelserne og det særlige moment får betydning – humanioras traditionelle betydningskultur suppleres med en tilstedeværelseskultur (Gumbrecht 2004). Tilsvarende vinder den litterære *performance* stadig mere frem hvor brug og effekt af litteratur udgøres af konkrete steder, rum og former, visuel optræden og personlig interaktion med krop og stemme (Jalving 2011; Serup 2012). Litteratur er således ikke kun noget immaterielt eller abstrakt; der rummes også en materialitet som kan siges at matche museernes genstandsverden, og som det må være litteraturmuseers opgave at trække frem.

TEKST OG MUSEUM – EN SÆRLIG FORBINDELSE

Ordet *museum* kommer som bekendt via latin fra græsk *mouseion* som ord for et sakralt sted for muserne – gudinder for kunstarter og videnskaber – og dermed i oldtiden også brugt om sted/bygning/institution, hvor man studerede disse; således en slags universitet, men betydningen som bibliotek kendes også. Ifølge etymologiske leksika henviste en tidlig engelsk brug af ordet *museum* i 1610-erne til biblioteker, hvorimod betydningen en bygning for indsamling, bevaring og formidling af kulturhistoriske genstande ikke bruges før sent i 1600-tallet. I renæssancen var *museum* en metafor for en hel encyklopædisk og epistemologisk struktur (Findlen 1989). Ordet *bib-*

liotek har tillige været anvendt som ord for et samlingsskrift af (populær)videnskabelige arbejder eller som titel på tidsskrifter, "... a collection or set of books, all produced in the same style or about the same subject". Herom har man i hvert fald på både dansk og tysk stærkt udbredt anvendt også ordet *museum* siden 17–1800-tallet, men anvendelsen er sjælden i dag. Således findes i lærdoms- og boghistorien en betydningsforbindelse mellem litteratur/bibliotek og museum, som ikke angår den fysiske bygning/institution. Trods nu sjældent anvendt kan ordet *museum* som bogtitel eller samlebetegnelse bidrage til at fastholde at der også er væsentlige sproglige/tekstlige aspekter ved museer og museumsindhold.¹⁰

En nyere – og bevidst udfordrende – anvendelse findes i en tysk samling lyrik udgivet af lyriker og litteraturforsker Hans Magnus Enzensberger på forlaget Suhrkamp i 1960: *Museum der modernen Poesie* (med genudgivelser, senest 2002). Den store tekstantologi – dækkende tidsrummet 1910–45, ca. 100 forfattere, 350 digte, 35 lande og 16 sprog (bilingualt trykt) – fastholdt modernitetens poetiske litteratur som transnationale vidner til katastrofe og civilisatorisk sammenbrud og som billeder af undtagelsestilstand og fremmedgørelse. Karakteristisk for Enzensbergers intellektuelle eksperimenteren er samlingens digte ikke ordnet efter hverken forfatter, land/sprog, kronologi eller -isme, men efter ti, subjektivt fastlagte, temaer/genrer (*Augenblicke, Ortschaften, Meere, Gräber, Hochzeiten, Klagen, Panoptikum, Figuren, Meditationen, Zeitläufen*). Udgivelsen blev en milepæl og en eksemplarisk bog i både tysk og europæisk litteraturkritik – tidligt kaldt et "literarische Documenta" og et "Kassandra-Rufe", og senere også et "Mausoleum". Udgiveren kaldte den ikke en *antologi*, og efter i forordet at havde vendt mulige betegnelser som *panorama, dokumentation* og *atlas*

Fig. 4. Literaturmuseum der Moderne, Marbach. Tekst som genstand. Den permanente udstillings hovedsal med dens næsten ikonografiske blanding af mørke, spotlys og glasmontrer. Foto: Niels D. Lund.

samt den didaktiske *krestomati* valgte han *museum*, som han forsøgsvis ræsonnerede over:

Möglicher Nutzen eines Museums

[...] Das Museum ist eine Einrichtung, deren Sinn sich verdunkelt hat. Es gilt gemeinhin als Sehenswürdigkeit, nicht als Arbeitsplatz. Richtiger wäre es, das Museum als Annex zum Atelier zu denken; denn es soll Vergangenes nicht mumifizieren, sondern verwendbar machen, dem Zugriff der Kritik nicht entziehen, sondern aussetzen. So verhält sich das literarische Museum zum Schreibtisch der gegenwärtigen produktiven Arbeit wie das Mittel zum Zweck. Daraus folgt, daß es keine endgültige Einrichtung zuläßt. Es ist kein Mausoleum, sondern ein Ort unaufhörlicher Verwandlung. Nur, wenn seine Ordnung dem Augenblick entspricht, kann es seine

Aufgabe erfüllen: die Werke der Vergangenheit der bloßen Bewunderung ebenso wie der Vergessenheit und der Nachahmung zu entziehen. Sie sollen den Betrachter dazu herausfordern, sich an ihnen zu messen, ja ad liminem, sie produktiv zu verbrennen – ein Akt, aus dem das Alte immer von neuem phönixhaft hervorgeht. Das Wesen des Museums als eines Ortes der Tradition ist nicht Konsekration, sondern Herausforderung (*Museum* 1960:9).

Fra en museumshistorisk vinkel ligner det en tidlig formulering af det museum der er dialogisk involverende, aktuelt indgribende, i stadig bevægelse og fornyende frem for fortidsrettet fastlåsende. Enzensberger flyttede sit syn fra arbejdet med modernitetens poesi og fra tidlige/oprindelige museumsbetydninger

112 som studereværelse og samleudgivelse over på hvad der kunne og burde gælde også en museumsinstitution. I arbejdet med indholdssubstansen formulerede han sig om både historiske rammer og metoder, og derved kan hans museumsbegreb rumme nok så interessante vinkler på litteraturmuseer – *Sehenswürdigkeit, Mausoleum, Bewunderung, Konsekration over for Atelier, Augenblick, Verwandlung, Herausforderung*.

Der er kommet mange litterære museer og øvrige indretninger til siden denne formulering tilbage i 1960; spørgsmålet er om ikke en hovedpart af dem har orienteret sig mere mod konsekrerende seværdighed end mod forvandlende udfordring, og mere mod forfatter, sted og erindringselementet end mod litteratur, æstetik og videnselementet. Enzensbergers tilgang er litterær (jævnfør bogens temaafdelinger), mere end den fokuserer på personer eller bogværker. Det kunne være hans litterære tilgang og dynamiske institutionsforståelse museerne på litteraturområdet kunne forholde sig til, hvis de vil bryde nyt og omsætte ord og tekst til noget udstillingsmæssigt tiltrækkende. Forståeligt nok henter et sted som *Literaturmuseum der Moderne* i Marbach i denne tekstsamling kongenial inspiration til nye muligheder (*Denkbilder* 2008:23f.).

DEN STÆRKE FORFATTERPERSON

Forfatter er antagelig den mest styrende faktor inden for litteraturforståelse. Der har været omfattende diskussioner af forfatterpersonen og -figuren (jævnfør for eksempel Roland Barthes' dekonstruktions-orienterede essay *Death of the Author* fra 1967) med kritik af subjekt-filosofi og biografisme og fokus på den autonome skrift og avantgarde-kunstnerens opløsning. Ligeledes har man oplevet en vægtforskydning over mod receptionen og

læseren med spørgsmål om hvem de *egentlige* afsendere i skriftkulturen er: Skriver konteksten det litterære værk, og hvor går grænsen mellem medium og forfattersubjekt? Sådanne tekstteoretiske ræsonnementer vil typisk komme til kort over for museernes konkrete krav om rum og materialitet. Den historisk autentiske enkeltperson er en stærk kategori som grundlæggende ordensskabende og narrativt befordrende inden for næsten al klassisk humanistisk forskning og historieskrivning; alle der har med personmuseer at gøre, heriblandt hyppigst enkeltkunstmuseer, kan bekræfte dette. Den svenske museumsmand Stefan Bohman (2010) taler om *at sætte ansigter på samfundet* og om disse personinstitutioners bidrag til kanondannelse. Med menneske og liv i centrum bekræftes en personlighedsforestilling, og antagelig også et romantisk kunstnerbegreb; forfatterskab og livsværk bliver de vigtige ledetråde, og relationen ophav-tekst orienteres mod genesisproces, intentionalitet og inspiration og med fokus på håndværk og produktionsaura. Manuskriptet, brevet, optegnelsen og dagbogen er vigtige artefakter for forfattermuseer, og ved at betragte dem kommer de besøgende *bag om* litteraturens anonyme masse-bogtryk – og bliver derved som læsere også selv mindre tilfældige og anonyme! I en tid med digitalisering af tekstproduktion og en håndskrift-praksis på vej til at forsvinde – både som færdighed og viden – vil disse oprindelses-unika fascinere desto mere som sjældne skatte (Wehnert 2002). Her står det nyere forfattermuseum; bevaringsfokus blomstrer omkring det der er ved at forsvinde, omkring epokale tab og skift (Asdal *et al.* 2008:221–260).

Normalt etableres institutioner for afdøde forfattere, men eksempelvis *Günter Grass-Haus. Forum für Literatur und bildende Kunst* (Lübeck, etableret 2002) viser at det også kan være nulevende – og dermed interagerende. Af og til

har forfatteren selv planlagt sin musealisering (Karen Blixen, Selma Lagerlöf). Hyppigt er der ved siden af den litterære produktion tale om et spektakulært liv og/eller en bevægende biografi hvor en person ophøjes til noget ekstraordinært, og hvis levnedsløb er nok så vigtigt som værket. Ofte fremtræder et egentligt dobbelt/multipelt virke, typisk omkring billedkunst som bidrager med visuelt museumsmateriale (eksempelvis William Blake, Hermann Hesse, H.C. Andersen, August Strindberg). Omvendt findes der forfattere som man ikke kan forestille sig et personmuseum for, og mange som givet ikke selv ville bryde sig om tanken om at få et.

Forfatterrollen og -funktionen er dog stærkt historisk foranderlig – den moderne, autonome forfatter på det frie massetrykte marked er kun 200–250 gammel – så musealisering-intention kan og vil også skifte over tid. Om litteratur bliver bundet mere eller bundet mindre til historien via forfatternavnet, er til stadig diskussion, men forfattersignatur og personlighed har en stærk fortrinsstilling på det litterære museumsområde. Det er forfattere fra især ovennævnte nyere professionstid, der fylder i dette museumsområde; ifølge Hendrix (2007:2) er det vokset markant og bredt siden 1990-erne. Bohman anfører at personmuseer generelt har øget antallet voldsomt siden samme årti; i 2009 var der alene for forfattere 23 forskellige museer (2010:17ff.). Forfatterfiguren ”døde” således ingenlunde med Barthes i 1960-erne. Tværtimod ses de allerseneste år, sammen med reaktioner mod en samfundsmæssig depersonalisering, også en genfokusering af forfatteren i en markant bølge af autofiktion.

Raison d'être for forfattermuseer er både indsamlings- og formidlingsmæssigt en balanceakt. Dels vises en modpol til den massetrykte litteraturs anonymitet via fokus på

materielle unika, håndskrevne efterladenskaber og tilblivelsesproces, og dels fremmes en afmystificering af det immaterielle, æstetiske og sublime; det litterære får en konkret stedsfiksering – en almindelig bolig med seng, pibe, skrivemaskine etc. Og auraen for begge sider af balancen skal fastholdes (Wiwel 1999). Forfattermuseet bliver det håndterlige: Det indfriedes med personfortællingen identificeringsønsker og identitetssymbolik, det imødekommer den biografiske litteraturforskningens stadig nye blik på forfatteres fysiske arkivalier, og det opfylder oplevelsesøkonomiens krav om publikumstiltrækning.

Forfattermuseet kan dog ikke bære hele litteraturområdet. En væsentlig del af litteraturen og den litterære historie er forfatterløs eller angår ikke primært konkrete forfattere: Anonymitet/pseudonymitet og kollektive tekster, genre-hegemoni og religion, nationalsprog og vekslende *literacies*, skiftende spredningsprocesser og virkningshistorie etc. Alle disse både abstrakte og konkrete størrelser er det litterære museers opgave at tage sig af; måske via en ”dobbeltstrategi” hvor *forfatternavn* er plakaten udadtil, medens der inden for murene oplyses mere facetteret og bredt om litteratur.

DET NÆSTEN UOMGÆNGELIGE STED

I flere henseender har en ny interesse for stedet inspireret museumsformidlingen på litteraturområdet:

What moves us to visit places where a poet has lived, worked, or was born? I think that there exists a need for a deeply personal encounter, perhaps with ourselves also, which may occur only in that particular place. Only there we can imagine in what way another person weaved a creative relationship with his time and his world (Rigoli 2013:36).

- 114 We know how profoundly our memorials and places of pilgrimage inspire reading and cultural education; and our museums work towards these goals (Museums 2013:5).

Citaterne fokuser på det psykologiske: Dels *læserens* og den *museumsbesøgendes* tilbøjelighed og behov for at opleve litteraturen gennem forfatteren/ophavspersonen, og samtidig opleve forfatteren gennem stedet – som en fysisk forankring af det æstetiske; dels *forfatterens* tilbøjelighed og (muligvis uundgåelige) praksis omkring den kreative sammenvævning af person, tid og sted – også som en fysisk forankring af det æstetiske. Litteraturlæsere (litteraturbeundrere) væver sig typisk gennem langvarig og omfattende tilegnelse – bagud som bekræftelse og fremover som inspiration – ind i tekstuniverser; sammenvævningen kan med fyldighed og omfang, egenrytme og stadighed i modtagerens tilegnelsesform rumme mødet med associationer og forestillinger der kan ligne en indfrielse. Tilmed er den måske privilegeret for litteraturen sammenlignet med andre udtryksformer som maleri eller musik (Hendrix 2007:236ff.). For så vidt forfattermuseumet/litteraturmuseet kan bidrage til at forankre en oplevelse fysisk, må det betyde at litteraturens udtryks- og tilegnelsesformer er uomgængelige for udstillingskoncept og -indhold. Når rumlig og fysisk forankring er væsentlig for en oplevelse (Jantzen 2006:240ff.), kan det pege på at den realistiske romanprosas store væv har den særlige tiltrækning og identifikation. Der findes væsentlige museer for poeter, som Emily Dickinson (Amherst) og John Keats (London), men snarest er det den *omfangsrige beskrivende realisme-litteratur* som er blevet koblet sammen med lokalitet og nationalitet: med eksempelvis Thomas Mann i Tyskland, Charles Dickens i London, Victor Hugo i Frankrig, Selma Lagerlöf i Värmland, Halldór Laxness i Island, Leo

Tolstoj i Rusland – og for så vidt også Laura Ingalls Wilder i USA. Det er *den* litteraturs universer der får besøg, og som forener immaterielt og materielt i identifikation, inspiration og effekt. Den formeksperimenterende modernistiske lyrik får ikke forfattermuseer og pilgrimsfærder på samme måde!

Interessen for steder peger på en hel disciplin under udvikling: literary geography. En ny dansk litteraturhistorie, *Hvor litteraturen finder sted*, anskuer litteraturudviklingen ud fra tilblivelses- og brugsmiljøer, og essaysamlingen *Stedssans* binder filosofisk stedsteori sammen med steders litterære fascinationskraft (Casey 1997; Mai 2010; Ringgaard 2010).¹¹ De stedsteoretiske og litteraturgeografiske orienteringer er også dele af litteraturforskningens ovennævnte nye vægtninger.

Det stedbundne og decentrerede er således væsentligt, som også nævnt ved det franske site over besøgssteder; litteraturområdets musealisering knyttes til fødesteder og boliger, mindesteder og gravsten, ligesom statuer i stigende grad får ny bevågenhed. I Sydvesttyskland betegner *Literaturland Baden-Württemberg – literarische Spuren* de mere end 90 museale indretninger der er gennemorganiseret som både vidensressourcer og turistudflugtsmål. Såvel forfatterne som litteraturen ”flytter ud af bøgerne”, og litteraturformidlingen får en identitet via sted og rum, som det også beskrives i England via *Norfolk's literary landmarks*.¹² Tilmed udpeges romanernes lokaliteter – mere eller mindre fiktive – i håndbøger som en slags litteraturgeografi, som for eksempel *Novel Destinations. Literary Landmarks From Jane Austen's Bath to Ernest Hemingway's Key West* (2008). De nævnte *Buddenbrookhaus* og *Museum of Innocence* er nyere raffinerede eksempler på stedbundne museumskonstruktioner oven på romaner, medens *The Yacoubian Building* eksemplificerer hvorledes et hus i Kairo, som

har betitlet en ægyptisk roman (med filmatisering), er blevet kuriøst turistmål. Alle er de forskelligartede symptomer på vendingen mod litteraturens mulige materialitet.

Denne vægt på litteraturens fysiske lokalisering og synlighed – både sted og rum – ligger tillige bag UNESCO-programmet *City of Literature* (siden 2004) hvor en by huser betydelige institutioner i bred betydning, som bevarer, spreder og fremmer litteratur, blandt andet via lokaliteter og tilbagevendende events knyttet til en levende stedlig litterær tradition. Manifestationerne er mangfoldige: Litteraturcitater nedfældet i fortovsfliserne i Lillehammer i Norge, ruter "[...] following in the footsteps of a famous Dublin writer" gennem berømte pubber i den irske hovedstad – der var City of Literature i 2011, eller litteraturrejser til seværdigheder i Frankrig. ICLM-konferencen i 2012 havde som tema *Spirit of the Place* (Museums 2013). I 2013 samarbejdede man med CAMOC, ICOMs internationale komite for bymuseer, om temaet CITYTEXTtureS, *The City in Literature and Museums*: "How an awareness of the literary dimension of urban life affects the collecting, display, and program strategies of museums."¹³

Særdeles mange af sådanne mindsteder og øvrige seværdige fortidsspor må betragtes som museumsinstallationer eller decentrale institutioner (Schnack 2009) og er således ikke bundet til traditionelle fysiske museumsbygninger. Der fordres også her i princippet som ved almindelig udstillingsvirksomhed bevaring, kuratering, vidensberigelse og formidling, men mange steder mangler udpræget professionelle ressourcer (for eksempel *Emil Aarestrups Hus* i Nysted). Der udvikles steder via rekonstruktion og med ønsket om aura – fra *Tour du château de Montaigne* i Bordeaux-området til *Astrid Lindgrens värld* i Vimmerby. Litterære rejser og byvandring er nyder stor popularitet

med kortlægning, guider og netsteder; selv den markedssikre kriminal- og spændingslitteraturs forfattere og steder er turistindustrielt med, for eksempel *Wallanders Ystad*.¹⁴

Omløjringen af skriftkulturens hidtidige hegemoni har de seneste ca. 20 år vægтет det visuelle og spektakulære og bragt oplevelsesøkonomien og kulturturismen ind i den litterære traditionsformidling, både teoretisk, politisk og museumsdidaktisk. De stedbundne forfatteruniverser kan således bekræfte det psykologiske og det kulturøkonomiske som to sider af samme sag.

SCENER – INSTITUTIONERS AKTIVITET OG PERFORMANCE

De litterære museer bliver også i stadig højere grad hjemsted for arrangementer og performances, enten knyttet til primært museets eget indhold eller til litteratur mere generelt. Der kan være tale dels om traditionel akademisk foredragspraksis, dels mere spektakulært om iscenesættelser, events, marathon-oplæsninger, *releases* etc. i overensstemmelse med væksten i performance og begivenhedskultur (antagelig som en reaktion på digitalisering). Herved tilføres en livlighed til museerne, og museerne lægger kulturel ærværdighed til arrangementerne – en win-win-situation med disse litteraturinstitutioner som en støt stigende del af *den litterære scene*.

For forfatteren Jane Austen findes tre museale indretninger i Sydengland: *Jane Austen's House Museum*, Chawton Village (siden 1947–49), *Jane Austen Centre in Bath* (etableret 1999) og *Jane Austen's Home*, Steventon (reelt en ruin), samt flere memorabilia i regionens museer, for eksempel *City Museum of Winchester*, foruden *Trust, Society, Tours, Gravestone* etc. der bærer hendes navn. Disse Hampshire-lokaliteter indgår i en besøgs- og tur-industri;

116 i Bath er der udstillede voksfigurer, events med kostumer og reenactment, vandreture og en årlig ti-dages festival – arrangementer med foredrag/samtaler med oversættere og Oxford-professorer, knipling-demo og andet kunsthåndværk, koncert med harpe og musik fra Austens tid samt fremvisning af filmatiserings-lokationer og allehånde celebreringer. Austen-eksemplet er antagelig blandt de mest spektakulære, men derved også informativt for mangfoldigheden i en målrettet kulturarvs-industri.¹⁵

I *Brecht-Weigel-Haus Buchow* – etableret 1977 som museum/mindested i forfatterens og skuespillerens sommerbolig øst for Berlin – arrangeres en årlig *Literatursommer* med mange udstillinger, koncerter, fortolkningsworkshops, oplæsninger, portrætfilm etc. Eksempelvis aktiviteter i *Le musée Jules Verne de Nantes* i Frankrig og *Det nationale kulturhus for Alf Prøysen* i Norge viser tilsvarende hvordan de litterære museer anvender og blander flere af traditionsforvaltningens nævnte hovedformer.¹⁶

Litterære institutioner har *residence* for forfattere og litteraturforskere (Ellen Keys Strand, Sverige), et kunstmuseum arrangerer litteraturfestival (*Louisiana. Museum for moderne kunst*, Humlebæk), teatre giver voksende plads for oplæsninger eller monologer af litterære prosaklassikere (*Maxim Gorki Theater* i Berlin), forskningsbiblioteker arrangerer spoken word og forfatter-samtaler (*Det Kongelige Bibliotek*, København), kulturhistoriske museer viser forfatterfilm og romanfilmatiseringer etc. Således bidrager de med den tidstypiske hybridisering af institutioner, arenaer og medier til en ny bred litterær scene. Sammen med de seneste årtiers *litteraturhuse* som steder for æstetisk performance og samvær fungerer de som alternativer til traditionelle biblioteker. Formidling af litteratur er således ikke forbeholdt institutioner med udlån af bøger i trykt form.

Snarere end traditionel institutionsformidling illustrerer sådanne eksempler nutidens øgede celebrerings-praksis, iscenesættelse, performance-orientering, oplevelsesøkonomi og aktiv-turisme. Litteratur er en virkningsfuld deltager på disse hybridscener, antagelig den både mest enkle og fleksible (Lund 2012).¹⁷

SAMMENFATNING – REAKTIV BALANCERING

De seneste og igangværende udviklinger omkring litteraturmuseer udgør kulturarvsfeltets mest synlige konkretisering af litteratur, litteraturhistoriefeltets mest udadvendte strategi og museumsfeltets mest klare svar på omskiftelige, måske ligefrem truede, nationale sprogsituationer. Derfor vil museale institutioner komme til at spille en større rolle i fastholdelsen af litteraturtraditionen, og der vil være plads til nye typer institutioner.

Formidlingsmæssig set reagerer de ved at etablere nye "rum" som bidrager til at udfylde, hvad der de seneste årtier er svundet ind i det almindelige skolesystems forvaltning af litteraturtraditionen; det er "rum" som nations- og identitetsmæssigt knyttes til sprog midt i en situation med internationalisering/globalisering og migrationer.

I forhold til litteraturens lange og vidtspændende immaterielle form- og indholdstradition ses sammenfaldende tendenser mellem museernes initiativer og kommunikationsformer og nye vægtninger inden for litteraturstudierne. Dog vil der også være tale om en kompleksitetsreduktion, fordi det snarere er litteraturens tilhørs- og identitetsforhold end dens kunstneriske æstetik som kommer på museum. Det er en opgave for litteratur- og forfattermuseet på nye måder dels at afbalancere den massetrykte litteraturs anonymitet via unika og håndskrevne efterladenskaber, dels at få det sublime, im-

materielle og æstetiske ved den litterære tekst gjort konkret og almindeligt tilgængeligt i tid og rum – og at fastholde en historisk aura i begge bevægelser. Ud fra den litteratur der i museumssammenhæng ellers umiddelbart er materielt, taktilt og visuelt ”tynd”, gælder det om både at give litteraturkenderens/-elskerens mentale forestillingsverden, følelsesmæssige erfaringer og usynlige læseballast et visuelt og materielt modspil, at opretholde den essentielle museumsbalance mellem videnskabeligt opdrag og udadvendt præsentation, og at effektuere de større scenariers oplevelsesøkonomiske krav, som eksempelvis i *Astrid Lindgrens värld*.

Museerne på litteraturområdet synes i dag ikke mindst at forholde sig *reaktivt* til hvorledes tryk- og bogkulturens tradition taber hidtidig status og autoritet under pres fra visuelle medier, digitale former, ny oralitet og andre *litteracies*. Et væsentligt aspekt knytter sig til den materialitet museums-gestaltningen og -formidlingen kan fastholde op mod en digital sprog- og litteraturverden, hvor dels håndskriften, manuskriptet og den fysiske bog og dels traditionelle stedsbindinger og andre tilhørsforhold svækkes eller forsvinder. Den enkle og autentiske forfatter-personificering udgør et holdepunkt midt i alle de mere flygtige informationsudbud (Bohman 2010:25). I forhold til dagens digitale vilkår med multimedia, hyperlinking, interaktivitet og web-udstillinger samt store muligheder for virtuel iscenesættelse og nye typer paratekster er det mest fascinerende for den litteraturmuseums-besøgende måske det *ikke-digitale*? Da væksten af museerne på litteraturområde er sket netop parallelt med den digitale udvikling, må det for dem være påtrængende at forholde sig til den problematik indholds- og formidlingsmæssigt.

NOTER

1. <http://sprog-museet.dk/>;
http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=37920&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
2. <http://icom.museum/>;
<http://network.icom.museum/iclm/>;
http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Literaturmuseen; http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Literary_museums_by_country
3. <http://www2.kirmus.ee/Asutus/en/general.php>
4. <http://www.dublin.info/writers-museum/>.
Citaterne stammer fra følgende webside:
<http://literarytourist.com/browse.php?page=107&pid=1543>
5. <http://www.marbacka.com/>;
<http://www.grimms.de/>
6. <http://www.litterature-lieux.com/en/page-history.htm>;
7. <http://www.literaturport.de/index.php?id=20>;
<http://americanpoetrymuseum.org/>;
<http://americanwritersmuseum.org/about/>
8. <http://buddenbrookhaus.de/>;
<http://www.masumiyetmuzesi.org/?Language=ENG>;
<http://www.dla-marbach.de/startseite/index.html>
9. <http://icom.museum/resources/publications-database/searchfull/iclm/>;
<http://www.alg.de/>;
<http://literaturmuseumzuerich.ch/site/>;
<http://www.dla-marbach.de/startseite/index.html>
10. http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=museum
<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/library?q=library>;
www.dws.de/?qu=museum;
ordnet.dk/ods/ordbog?query=museum
11. <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199874002/obo-9780199874002-0013.xml>
12. www.literaturland-bw.de/; <http://www.literarynorfolk.co.uk/index.htm>

13. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-cities-network/literature/>;
<http://www.dublincityofliterature.ie/dublinliterary/literary-world/dublin-literary-pubs.html>;
<http://www.litterature-lieux.com/voyages-litteraires.php>;
Citat: ICLM Newsletter 2013:1: http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/iclm/pdf/ICLM_newsletter_2013.pdf
14. <http://www.aarestrup-foreningen.dk/13412648>;
http://www.chateau-montaigne.com/fr/montaigne/liste/3-visite-tour-montaigne?id cms_category=3; <http://www.alv.se/dk>;
<http://www.wallander.ystad.se/sv>
15. <http://www.janeausten.co.uk/>; www.jane-austens-house-museum.org.uk;
<http://www3.hants.gov.uk/austen/deane-parsonage/steventon-village.htm>; <http://austenonly.com/jane-austens-film-and-tv-adaptation-locations/>
16. <http://www.brechtweigelhaus.de/>; http://www.nantes.fr/julesverne/actu_agenda.htm;
<http://www.proysenhuset.no/>
17. <http://www.ellenkey.se/>; www.louisiana.dk; <http://www.gorki.de/>; <http://www.kb.dk/da/dia/index.html>

Alle websider downloadet 30. juli 2015.

LITTERATUR

- Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem & Johan L. Tønnesson. 2008. *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Att skapa och vårda minne. Konferens för litterära museer och författar- och kompositörshem i Norden; 28.9.–1.10.2006 i Växjö, Sverige. Stockholm: Strindbergsmuseet 2007.
- Barthel, Wolfgang (red.) 1996. *Literaturmuseum – Facetten. Visionen*. Frankfurt (Oder): Kleist Gedenk- und Forschungsstätte.
- Bauman, Richard 2011. "Better than any monument? Envisioning museums of the spoken word." *Museum Anthropology Review* 5,1–2, 1–13.
- Bauman, Zygmunt 2006. *Liquid Times. Living in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity.
- Bjerring-Hansen, Jens & Torben Jelsmark (red.) 2010. *Boghistorie*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bohman, Stefan 2010. *Att sätta ansikte på samhällen. Om kanon och personmuseer*. Stockholm: Carlsson.
- Casey, Edward S. 1997. *The Fate of Place. A Philosophical History*. Berkeley: University of California Press.
- Denkbilder und Schaustücke. *Das Literaturmuseum der Moderne*. Marbach am Neckar: Deutsches Literaturarchiv/Deutsche Schillergesellschaft 2006.
- Findlen, Paula 1989. "The museum. Its classical etymology and renaissance genealogy." *Journal of the History of Collections* 1:1, 59–78.
- Gfreris, Heike 2009. "Didaktik des Schweigens." *Der Deutschunterricht* 2, 20–29.
- Gumbrecht, Hans Ulrich 2004. *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*. Stanford: Stanford University Press.
- Hahn, Daniel & Nicholas Robins (red.) 2008. *The Oxford Guide to Literary Britain & Ireland*. Oxford: Oxford University Press.
- Hendrix, Harald (red.) 2007. *Writers' Houses and the Making of Memory*. Oxon: Routledge.
- Herbert, David 2001. "Literary places, tourism and the heritage experience." *Annals of Tourism Research* 28:2, 312–333.
- Ingvorsen, Martine 2008. "Poesiens forgemak. Nogle overvejelser omkring forfattermuseer i et litterært perspektiv." *Bogens verden* 2, 41–46.
- Jalving, Camilla 2011. *Værk som handling, performativitet, kunst og metode*. København: Museum Tusculanum.
- Jantzen, Christian & Jens F. Jensen 2006. *Oplevelser. Koblinger og transformationer*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

- Jensen, Bernard E. 2008. *Kulturarv – et erindrings-politisk konfliktfelt*. København: Gad.
- Kjældgaard, Lasse Horne, Lis Møller, Dan Ringgaard, Lilian M. Rösing, Peter Simonsen & Mads Rosendahl Thomsen (red.) 2012. *Litteratur. Introduktion til teori og analyse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kondrup, Johnny & Klaus Nielsen (red.) 2014. *Editionshistorie. Bidrag til en konference afholdt af Nordisk Netværk for Editionsfilologer og Dansk Editionshistorie 30. september – 2. oktober 2011*. København: Museum Tusculanum.
- Kussin, Christiane (red.) 2001. *Dichterhäuser im Wandel. Wie sehen Literaturmuseen und Literaturausstellungen der Zukunft aus?* Berlin: Arbeitsgemeinschaft Literarischer Gesellschaften und Gedenkstätten.
- Lange-Greve, Susanne 1995. *Die kulturelle Bedeutung von Literaturausstellungen. Konzepte. Analysen und Wirkungen literaturmusealer Präsentation. Mit einem Anhang zum wirtschaftlichen Wert von Literaturmuseen. Germanistische Texte und Studien*. Hildesheim: Georg Olms Verlag.
- Litterære museer i Skandinavien. Trinn I. Rapport. Seminar på Voksenåsen, Oslo 9.–11. januar 1998. Oslo: Ibsen-museet 1998
- Litterære museer i Skandinavien. Trinn II. Rapport. Seminar på Schæffergården, København 8.–10. januar 1999. Oslo: Ibsen-museet 1999.
- Litterære museer i Skandinavien. Trinn III. Rapport. Seminar på Hässelby slott, Stockholm 10.–12. mars 2000. Oslo: Ibsen-museet 2000.
- Litterære museer i Norden. Møte V. Radisson SAS Royal Hotel, Bryggen, Bergen 18.–20. januar 2002. Bergen: Edvard Grieg Museum Trolldhaugen 2003.
- Lund, Jørn 2003. *Den sproglige dagsorden*. København: Gyldendal.
- Lund, Niels D. 2008. "Thomas Mann und kein Ende. Bogkulturens institutionalisering, efterlivets vidensorganisering og forfatterskab som kulturarvssymbol." *Dansk Biblioteksforskning*, 3, 17–27.
- Lund, Niels D. 2012. "New scenes and houses for literature. A challenge for cultural and public library policy?" Paper presented at ICCPR 2012 – *Culture Politics and Cultural Policies*, 9–12 July, Barcelona. http://www.iccpr2012.org/proceedings/images/pdf/Niels_DLund.pdf
- Lund, Niels D. 2014. "En stor litteraturinstitution. Deutsches Literaturarchiv Marbach." *Magasin fra det Kongelige Bibliotek*, 27:1, 33–46.
- Mai, Anne-Marie 2010–11. *Hvor litteraturen finder sted, bidrag til dansk litteraturs historie 1–3*. København: Gyldendal.
- McKenna Schmidt, Shannon & Joni Rendon 2008. *Novel Destinations. Literary Landmarks from Jane Austen's Bath to Ernest Hemingway's Key West*. Washington: National Geographic.
- McKenzie, Donald Francis 1999. *Bibliography and the Sociology of Texts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mordhorst, Camilla 2009. "Museer, materialitet og tilstedevær." I Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen & Camilla Mordhorst (red.). *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 117–142.
- Enzensberger, Hans Magnus (red.) 1960. *Museum der modernen Poesie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Museums 2013. *Museums and Spirit of the Place. Proceedings of the ICLM Annual Conference 2012*. ICLM Publications 7, ICOM. Paris: Yasnaya Polyana Publishing House.
- Posing, Birgitte 1999. "De små museers egen forskning om forfatterne – virkelighed og vision." I *Litterære museer i Skandinavien. Trinn II. Rapport. Seminar på Schæffergården, København 8.–10. januar 1999*. Oslo: Ibsen-museet, 29–38.
- Priested, Birgitte B. 2006. *Russiske forfatterhjemsmuseer – case Kulturcenter Marina Tsvetajevas Forfatterhjemsmuseum i Moskva (1992)*. København: Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, KU.
- Rigoli, Aurelio 2013. "The culture coordinates of the

- three historic homes of Vaiano in Val de Bisenzio.” In *Museums and Spirit of the Place. Proceedings of the ICLM Annual Conference 2012*. ICOM, Paris: Yasnaya Polyana Publishing House, 36–50.
- Ringgaard, Dan 2010. *Stedssans*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ringgaard, Dan 2014. *Litteratur*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- [Schnack, Asger] *J.P. Jacobsen, Thisted* 2009. Digte af Asger Schnack – fotografier af Lars Gundersen. Viborg: Tiderne Skifter.
- Serup, Martin Glaz 2012. ”Performance.” I Lasse Horne Kjældgaard et al. (red.). *Litteratur. Introduktion til teori og analyse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 379–388.
- Skagegård, Lars-Åke 2010. *Litterära städer. Litterär rundresa till trettiofem svenska städer*. Stockholm: Podium Distribution.
- Svenska diktarehem. En kulturhistorisk bilderbok med 32 svenska författarmiljöer från 1600-talet fram till våra dagar, från Svedberg och Linné till Piraten och Ahlin*, fotograferad av Ola Terje och med texter av Rolf Yrliid. Haarlem Holland: Forum 1965.
- Trubek, Anne 2011. *A Skeptic's Guide to Writers' Houses*. Philadelphia, PA: Penn Press.
- Wehnert, Stefanie 2002. *Literaturmuseen im Zeitalter der neuen Medien. Leseumfeld – Aufgaben – Didaktische Konzepte*. Kiel: Ludwig Verlag.
- Winge, Mette & Bo Tao Michaëlis 2003. *Forfatternes Danmark*. København: Politikens Forlag.
- Wisskirchen, Hans (red.) 2002. *Dichter und ihre Häuser. Die Zukunft der Vergangenheit*. Lübeck: Schmidt-Römhild.
- Wivel, Henrik 1999. ”Kunstnerens huse’ eller Distancens lidenskab.” I *Litterære museer i Skandinavien. Trinn II. Rapport. Seminar på Schæffergården, København 8.–10. januar 1999*. Oslo: Ibsen-museet, 11–20.

Niels D. Lund, ph.d., lektor
qtp573@iva.ku.dk

Det Informationsvidenskabelige Akademi
Københavns Universitet
Birketinget 6
DK-2300 København, Danmark
www.iva.ku.dk/ndl